

המוזיאון
לתולדות
ראשון-לציון

ראשון-לציון - מושבת הראשונים

סובו ראשון והקיפוה

ראשון־לציון
מושבת הראשונים

(סובו ראשון והקיפוה)

ראשון־לציון, המושבה הראשונה של עולי העלייה הראשונה, נוסדה בט"ו באב תרמ"ב (1882). מחצית השנה קודם לכן, בכ"ח אדר תרמ"ב (1882), נאספו ביפו כמניין אנשים והקימו מוסד הכנה ליסוד מושבות בשם "ועד חלוצי יסוד המעלה".
הללו החליטו "לכונן בארץ הקודש מושב עבור אחינו בני ישראל לעבודת האדמה". חברי הוועד, עשרה במספר, שבראשם עמד זלמן דוד לבונטין, רכשו בכספם את אדמת "עיון קרא" והקימו עליה מושבה.
למושבה קראו על פי הפסוק "ראשון־לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן" (ישעיהו מ"א 27) כסמל לכך שבעקבות המייסדים יבואו רבים נוספים.

בעליה לקרקע השתתפו 17 משפחות "עולים חדשים" שהגיעו מעיר הנמל יפו אל "טבור ההר במרכז הנחלה".

מחוסר ידע חקלאי, רכשו המייסדים אדמה חולית, ללא מקור מים חיים, אדמה בתולה שמעולם לא עובדה. (אדמת ווקף - הקדש). התבואה שזרעו לא עלתה יפה וכל כספם אזל במהרה בגלל הצורך לקנות מזון ביפו וברמלה ולרכוש מים במקוה־ישראל ובכפר הערבי בית־דז'ן. במצוקתם, החליטו לשגר שליח לאירופה, כדי לגייס עזרה כספית להמשך קיום המשפחות במקום ולסיום חפירת הבאר השניה, (הראשונה שנחפרה על הגבעה - התמוטטה), היא "באר המושבה".

השליח שנבחר היה יוסף פיינברג שהצליח לשכנע את הברון בנימין אדמונד דה־רוטשילד להיחלץ לעזרת המושבה.

מעשהו הראשון של הברון בא"י היה מתן כסף, בעילום שם, לסיום חפירת הבאר ולעזרת המשפחות העניות במושבה. כן שלח מומחים מצרפת ללמד "הראשונים" את עבודת האדמה. הם קבעו כי אדמת ראשון־לציון טובה לגידול מטעים, והחלו בנטיעת כרמי שקדים, ענבים, עצי תות, עצי הדר ועוד.

בשנת 1887, הקים הברון את היקב הגדול בראשון־לציון, השני בגודלו בעולם כולו.
היקב היה תשלובת תעשייתית ראשונה בארץ, ומלבד תעשיית היין היו לידו גם בית חרושת לכוהל ותמציות בושם, תחנת קמח, מפעל למשי ועוד.

מול היקב הוקמה תחנת נסיונות למטעים שבמרכזה נשתלה חורשת דקלים.

זכות ראשונים שמורה לראשון־לציון בתחומים רבים:

הדגל הלאומי

"בד לבן שניים שניים פסי תכלת בצידיו כדוגמת הטלית שלנו ובמרכז - מגן דוד כחול". הונף לכבוד חג שלש שנים למושבה, בשנת תרמ"ה - 1885. (בקונגרס הציוני, בשנת 1901, אושר דגל זה כדגל הלאום).

ההמנון הלאומי

למילות השיר **"התקווה"** של נפתלי הרץ אימבר, הותאמה מנגינה מולדבית, ע"י בן ראשון־לציון - שמואל כהן.

קליטת עולים חדשים

מראשיתה - עולי מזרח אירופה ובהמשך - עולי מצרים, סוריה, לבנון, אורפא ויהודי תימן.

תחנה ראשונה לעליית הנוער

בשנת 1905, לאחר הפרעות בקישיניב, העלה ישראל בלקינד את היתומים והביאם לראשון־לציון, משם הועברו לביה"ס מאיר שפייה.

החייאת השפה העברית

חדושי הלשון של אליעזר בן־יהודה התקבלו במושבה בברכה. המורים - דוד יודילוביץ וישראל בלקינד לימדו "עברית בעברית", חיברו ספרי לימוד ראשונים בעברית, קיימו "אסיפות מורים" והנהיגו את השפה כשפת לימוד רישמית.

מוסדות חינוך ותרבות עבריים

בית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם - בית הספר "חביב" (נוסד בשנת תרמ"ז - 1886).
גן הילדים העברי הראשון (נוסד בשנת תרנ"ט - 1898).
בית העם הראשון (נוסד בשנת תרנ"ח - 1898).

אגודות וארגונים ציבוריים

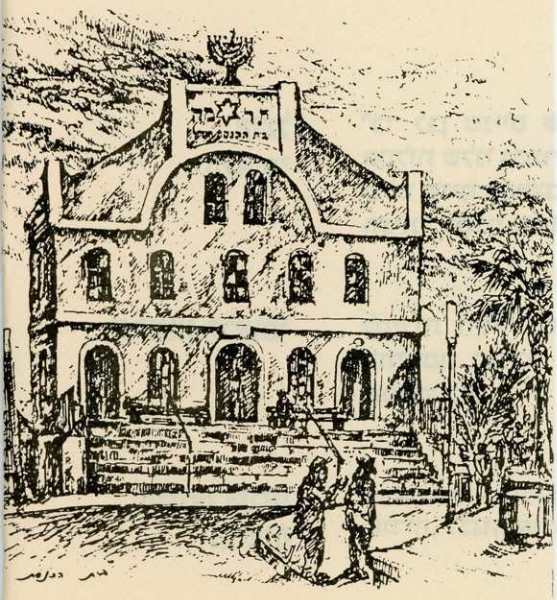
הקמת אגודה בשם "קרן קיימת" בשנת תרנ"ט - 1889 ע"י צעירי המושבה שמטרתה - רכישת קרקעות ליהודים.
האגודה למען זכויות שוות לאשה שהוקמה ע"י הסופרת נחמה פוחצ'בסקי.
אגודת הפועלים הראשונה נוסדה בראשון־לציון, בשנת 1901, ע"י האכר שמואל אוסטושנסקי, כולל: מטבח פועלים.
התאחדות מושבות יהודה, נוסדה בשנת תרס"א - 1901 לימים "התאחדות האכרים בישראל", נוסדה בביתו ועל־ידו של מנשה מאירוביץ, מאנשי בילו"ו, "אחרון הבילויים".

צאו וסיירו על "שביל הראשונים"

בהדרכת מדריכי המוזיאון העירוני.

המסלול

כל אתר ראה במפה בשער האחורי בחוברת.

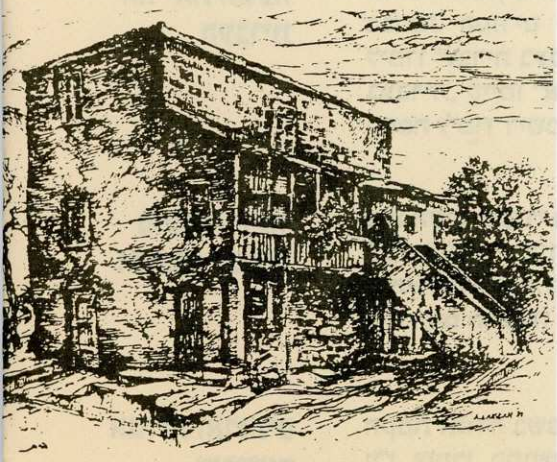

בית הכנסת הגדול

בשנת תרמ"ה (1885), הונח היסוד לבניין בית הכנסת, על הגבעה במרכז המושבה. בעורמה ובעזרת שוחד, הושג מהממשל התורכי רשיון בנייה לבית הכנסת, כמחסן לצרכי האכרים. בניית "המחסן" נמשכה עד שנת תרמ"ט (1889), בה נועד "המחסן" לבית כנסת, כשסביבו נבנים בתיה הראשונים של ראשון־לציון. במרתף בית הכנסת הוקמו בית הספר הראשון וגן הילדים.

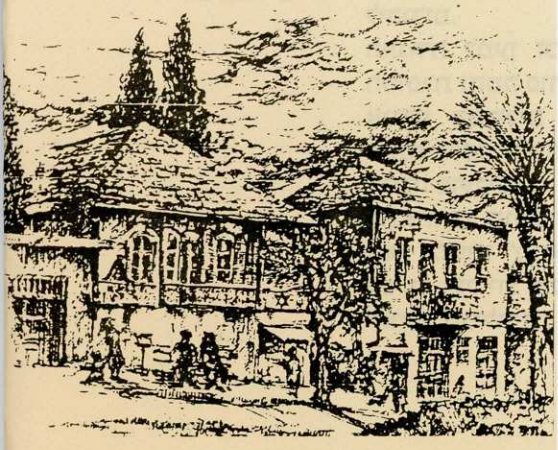
ככר המייסדים

רחבת כיכר המייסדים הינה הגבעה אליה הגיעו ז.ד. לבונטין וחבריו המייסדים. בט"ו באב תרמ"ב (1882) הוצבו האוהלים הראשונים. גבעה זו שהיתה שוממה וזרועת קוצים, הפכה ברבות הימים למרכז חיי המושבה. בה נצבו - צריף הדואר "הפוסטה" תחנת הדליז'נס ופעמון המושבה שהזעיק את התושבים בעת שמחה או בשעת צרה.
לעתים היו מודיעים צלצוליו על שעות העבודה והמנוחה בכרמים.

בית אכרים
בית המייסד הייסמן

בניין זה, הבנוי אבני כורכר, הוא בין הבניינים הראשונים שהוקמו במושבה, בשנתה הראשונה. הבית, בעל סגנון בנייה מזרח־אירופי, דו־קומתי, בעל גג רעפים, חלונות מרובעים ומרתף גדול. באותה שנה נחנכו גם בתיהם של המייסדים - חנקין, איזנבנד וא.מ. פריימן שבביתו נכתב השיר העברי הלאומי הידוע "חושו אחים חושו" ע"י יחיאל מיכל פינס.

בית יעקב קנר
לשעבר בית "מגן דוד אדום"

יעקב קנר, אחד האכרים במושבה, הקדיש תשומת לב רבה לעיצובו המיוחד (דוגמא קולוניאלית) של הבית. בחזית הבניין, מתחת לגג הרעפים קבועות בקיר האותיות י.ק. עשויות מברזל, שהן ראשי התבות של יעקב קנר. הבית הועבר על ידו לרשות הציבור.
משנת 1940 ועד 1985 היווה הבית משכן למגן־דוד אדום, בו ניתנה עזרה ראשונה לכל דורש. בימי מאורעות הדמים ובמלחמת השחרור שימש הבית מרכז פעילות לחברי ההגנה, מרכז הדרכה ב"עזרה ראשונה" ובמרתפו פעל בית חולים וחדר ניתוח.

זכות ראשונים
שמורה לראשון־לציון
בתחומים רבים:

הדגל הלאומי

"בד לבן שניים שניים פסי תכלת בצידיו כדוגמת הטלית שלנו ובמרכז - מגן דוד כחול". הונף לכבוד חג שלש שנים למושבה, בשנת תרמ"ה - 1885. (בקונגרס הציוני, בשנת 1901, אושר דגל זה כדגל הלאום).

ההמנון הלאומי

למילות השיר **"התקווה"** של נפתלי הרץ אימבר, הותאמה מנגינה מולדבית, ע"י בן ראשון־לציון - שמואל כהן.

קליטת עולים חדשים

מראשיתה - עולי מזרח אירופה ובהמשך - עולי מצרים, סוריה, לבנון, אורפא ויהודי תימן.

תחנה ראשונה לעליית הנוער

בשנת 1905, לאחר הפרעות בקישיניב, העלה ישראל בלקינד את היתומים והביאם לראשון־לציון, משם הועברו לביה"ס מאיר שפייה.

החייאת השפה העברית

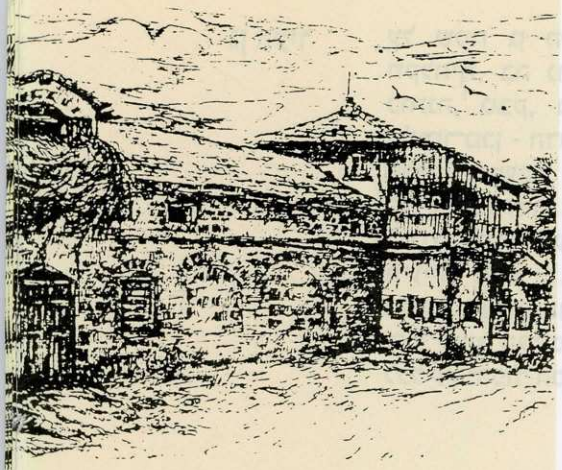
חדושי הלשון של אליעזר בן־יהודה התקבלו במושבה בברכה. המורים - דוד יודילוביץ וישראל בלקינד לימדו "עברית בעברית", חיברו ספרי לימוד ראשונים בעברית, קיימו "אסיפות מורים" והנהיגו את השפה כשפת לימוד רישמית.

מוסדות חינוך ותרבות עבריים

בית הספר העברי הראשון בארץ ובעולם - בית הספר "חביב" (נוסד בשנת תרמ"ז - 1886).
גן הילדים העברי הראשון (נוסד בשנת תרנ"ט - 1898).
בית העם הראשון (נוסד בשנת תרנ"ח - 1898).

אגודות וארגונים ציבוריים

הקמת אגודה בשם "קרן קיימת" בשנת תרנ"ט - 1889 ע"י צעירי המושבה שמטרתה - רכישת קרקעות ליהודים.
האגודה למען זכויות שוות לאשה שהוקמה ע"י הסופרת נחמה פוחצ'בסקי.
אגודת הפועלים הראשונה נוסדה בראשון־לציון, בשנת 1901, ע"י האכר שמואל אוסטושנסקי, כולל: מטבח פועלים.
התאחדות מושבות יהודה, נוסדה בשנת תרס"א - 1901 לימים "התאחדות האכרים בישראל", נוסדה בביתו ועל־ידו של מנשה מאירוביץ, מאנשי בילו"ו, "אחרון הבילויים".

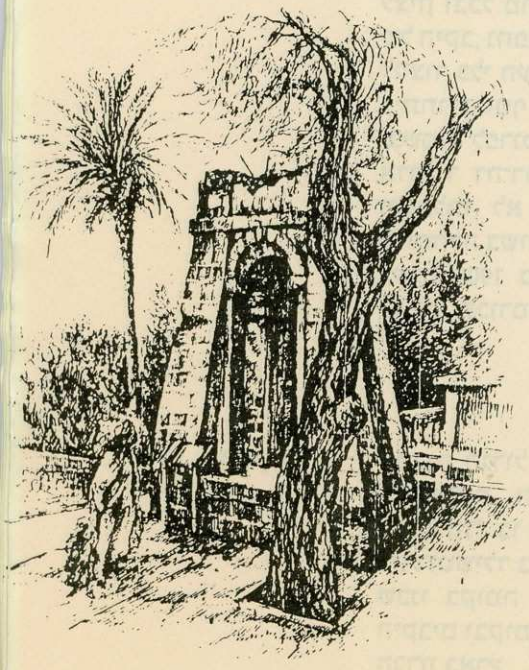

אורוות הברון
בית הפקידות ה-1

בצומת הרחובות מוהליבר ורוטשילד, בבית דר קומתי, שכנו משרדי פקידות הברון (האדמניסטרציה). בחצר שמאחורי הבית הקימו הפקידים אורווה גדולה ומפוארת לסוסים ולכרכרות, מחסנים וחדרים לרוכבים. משני צידי הבניין הוקמו חדרים לעובדי האורוות.

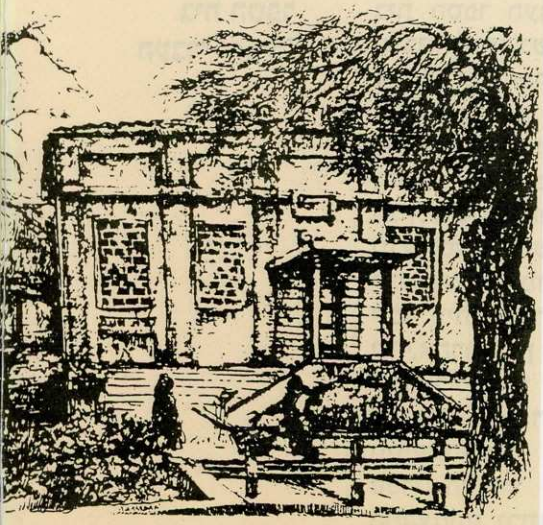
באר המושבה
ע"ש יוסף פיינברג

בשנה הראשונה להקמת המושבה נתקלו התושבים בבעיה קשה של חוסר מי־שתיה. חפירת הבאר הראשונה - בראש הגבעה - נכשלה עם התמוטטות קיר הבאר, ובאר חדשה נחפרה לאחר מכן במורד הגבעה. מחוסר אמצעים כספיים לסיים את חפירתה, נשלח יוסף פיינברג לאירופה כנציג בני המושבה והופנה אל הברון אדמונד דה־רוטשילד בפריז. בעזרת הרב צדוק כהן ומ. ארלינגר, הצליח לקבל הלוואה מהברון לטובת המושבה ראשון־לציון.
חפירת באר המושבה נסתיימה ומים מתוקים נתגלו בעומקה. השמחה היתה רבה וזקן המייסדים צבי לבונטין מיהר לתרום ארבעים פרנק עבור כוס המים הראשונה.

מגדל המים

על מבנה עמודים עשוי מאבני כורכר מסותתות בדיוק רב, הוקמה בריכה מכוסה גג רעפים. בבריכה זו ניקוו מי שתייה. את המים היו מעלים מן הבאר במשאבה ומובילים דרך צינור לתוך שלוש בריכות גדולות בקרבת הבאר: האחת, הגדולה הפתוחה - שימשה לשוקת הבהמות ולשתיה לצעירי המושבה. השנייה, הגבוהה - לאגירת מי שתיה, והשלישית - למילוי מים בחביות לצרכי הבית.

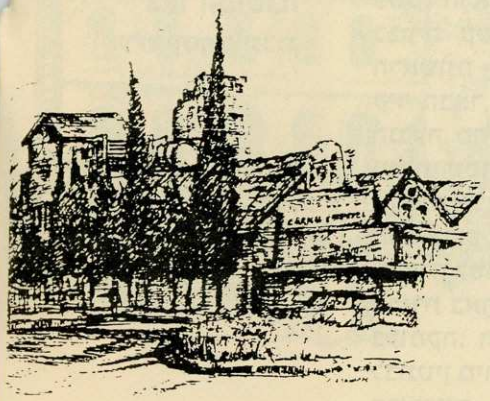
בית העם

בית העם בראשון־לציון נבנה בשנים תרנ"ז-תרנ"ח (1898), מתרומותיהם של האכרים, כתודה לברון א.ד. רוטשילד ורעייתו, על עזרתם הרבה. בית העם היה מרכז תרבותי־חברתי של בני המושבה ואף של בני המושבות השכנות: נס־ציונה, רחובות וגדרה. בו נערכו "ערבי קריאה", חתונות, הצגות וארועים שונים. תזמורת בני המושבה, הידועה בשמה "האורקסטרה", תזמורת כלי נשיפה וכלי מיתר שהיתה מנגנת בכל אירוע במושבה.

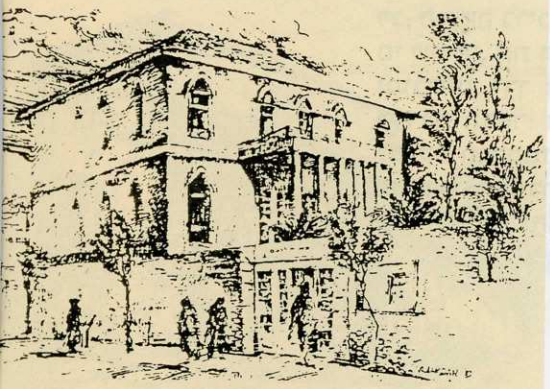
גן העיר

על שטח גן העיר היתה לפנים תחנת נסיונות חקלאית, בה נוסו גידולים חקלאיים רבים כגון: כותנה, טבק, גרניום, תות, שקדים, אקליפטוס ולאחר־מכן - הדרים. על שטח תחנת הנסיונות ניטע פרדס המושבה, כששדרת הדקלים חוצה אותו. יש לציין שבשדרת הדקלים היתה נערכת קבלת פנים לגדולי אומות העולם, ביניהם: הרצל, בלפור, צ'רצ'יל ורעייתו ואחרים. לאחר שנמסר השטח לידי הציבור ניטע בו גן לתפארת - הקיים עד היום הזה. בולטים בו כ־30 עצים הקיימים מראשית היווסדה של המושבה. לכל עץ סיפור הסטורי־בוטני מעניין.

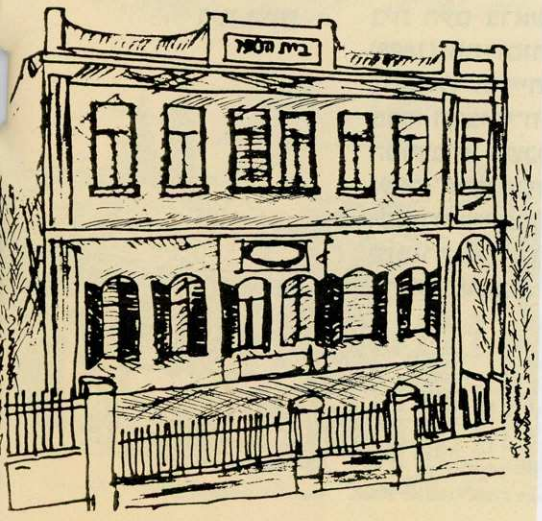
היקב

בנייני היקב תוכננו ע"י מומחה גרמני בשנת 1887. בנייתו הושלמה בשנת 1893 והוא הפך להיות הגדול והמשוכלל ביקבים. היקב שרת את הכורמים בראשון־לציון ובכל מושבות יהודה. לצורכי עבודתו הסדירה של היקב, נחפרה באר מים מיוחדת ונבנו בתי מלאכה לייצור כלי העזר הדרושים להפעלתו. במרתפי היקב פיתחו בנוסף תעשיות זעירות כמו תעשיית משי ובשמים לפרנסת התושבים.
אדמונד דה־רוטשילד, אשר מימן את בניית היקב והפעלתו, לא חסך בהוצאות כדי ליצור תוצרת יין שתתחרה בשוקי העולם.
בשנת 1905 מסרה פקידות הברון את היקב לידי אגודת הכורמים המשותפת - ראשון־לציון וזכרון יעקב.

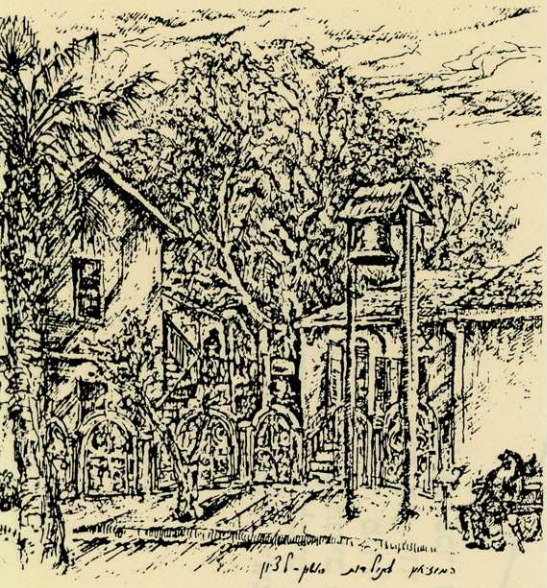
בית הפקידות
בית יד לבנים

המבנה הגדול והמפואר ביותר במושבה, בשנותיה הראשונות. הבית נקרא בפי בני המושבה "בית הפקידות", בו התרכזו פעולות הברון בנימין אדמונד דה־רוטשילד בראשון־לציון ובכל הארץ. מאוחר יותר שכנו בקומה התחתונה של הבית משרדי מינהל היקבים ובקומה העליונה - משרדי אנשי פיק"א, נציגי הברון בארץ.
כיום שוכנים בו ה"מרכזיה הפדגוגית" ו"יד לבנים".

בית הספר העברי "חביב"

בית הספר העברי הראשון בארץ, ע"ש דב חביב (לובמן), נוסד בשנת תרמ"ז (1886). דב חביב היה עסקן ציבורי, אשר כיהן שנים רבות כראש ועד ההורים של ביה"ס וכראש ועד המושבה. בית הספר נוהל לראשונה ע"י מרדכי לובמן, פקיד הברון, אשר ערך תוכנית לימודים מסודרת שכללה: לימודי יהדות, תנ"ך, משנה, גמרא, ספרות - בשפה העברית ולימודי טבע ומדע - בשפה הצרפתית. מאוחר יותר נוספו לבית הספר המורים: דוד יודילוביץ, ישראל בלקינד, יוסף ויתקין, ד"ר מטמן־כהן, יצחק גולני, מאיר שיף,אהרון קרון ועוד.
הללו לימדו בו את כל המקצועות בשפה העברית, בהשפעתו ובהדרכתו של אליעזר בן־יהודה - "אבי תחיית הלשון".
ספרי הלימוד הראשונים בשפה העברית, בכל המקצועות, נכתבו ע"י מורי בית הספר בראשון־לציון.

המוזיאון לתולדות ראשון לציון

המבנים שברחוב אחד־העם 2-4 והחצר שבתווך מהווים היום מרכז לאיסוף ושיחזור תולדות ראשון־לציון.
בבניינים אלו שכנו בעבר בית המרקחת העירוני וביתו של הרוקח, המרפאה (הקליניקה) שנבנתה מתרומתו של מנחם אברמוביץ (לזכר בנו שנהרג ליד בית הכנסת), ובית הדואר (הפוסטה) שמעליו עמד פעמון המושבה..

מטרת המוזיאון

לשמר עברה של עירנו ולהפיץ ראשוניותה בהתיישבות היהודית בארץ ישראל.

בתום הסיור הנכם מוזמנים לבקר בתצוגות המוזיאון.

תצוגות המוזיאון

★ במלאכה ובעבודה - בעלי מאלכה בראשון-לציון
★ בי"ו בראשון-לציון - חדרו של מנשה מאירוביץ "אחרון הבילויים".
★ בראשית - שנים ראשונות בראשון לציון
★ שורשים - מייסדי הישוב הראשון ובוניו.
★ הראשונים - מרכז פעילות להפעלה וסיורים.
★ מרתף המציאות - כלי בית, חריש ועבודה.
★ ממושבה לעיר - ועד המושבה, מועצה מקומית, עירייה.
★ כלים לעבודת האדמה - תצוגה חקלאית
★ חינוך ותרבות במושבה - שיחזור כתה ובית הספר העברי הראשון.

תכניות אור-קוליות

"מצאנו מים" - חזיון אור-קולי ב-6 שפות בבאר המושבה.
"הראשונים" - סיפורם המופלא של המתיישבים הראשונים.

מסלולי תיור - לתיירים

מוצעים 3 מסלולי תיור בעיר:
★ סיור ב"מושבת הראשונים", במוזיאון, בבית הכנסת הגדול, בבאר המושבה - 120 דק'.
★ משולב עם ביקור ביקב + 60 דק'
★ סיור במוזיאון ובבאר המושבה - משך הסיור - 90 דק'
★ סיור בתצוגות המוזיאון - משך הסיור - 45 דק'

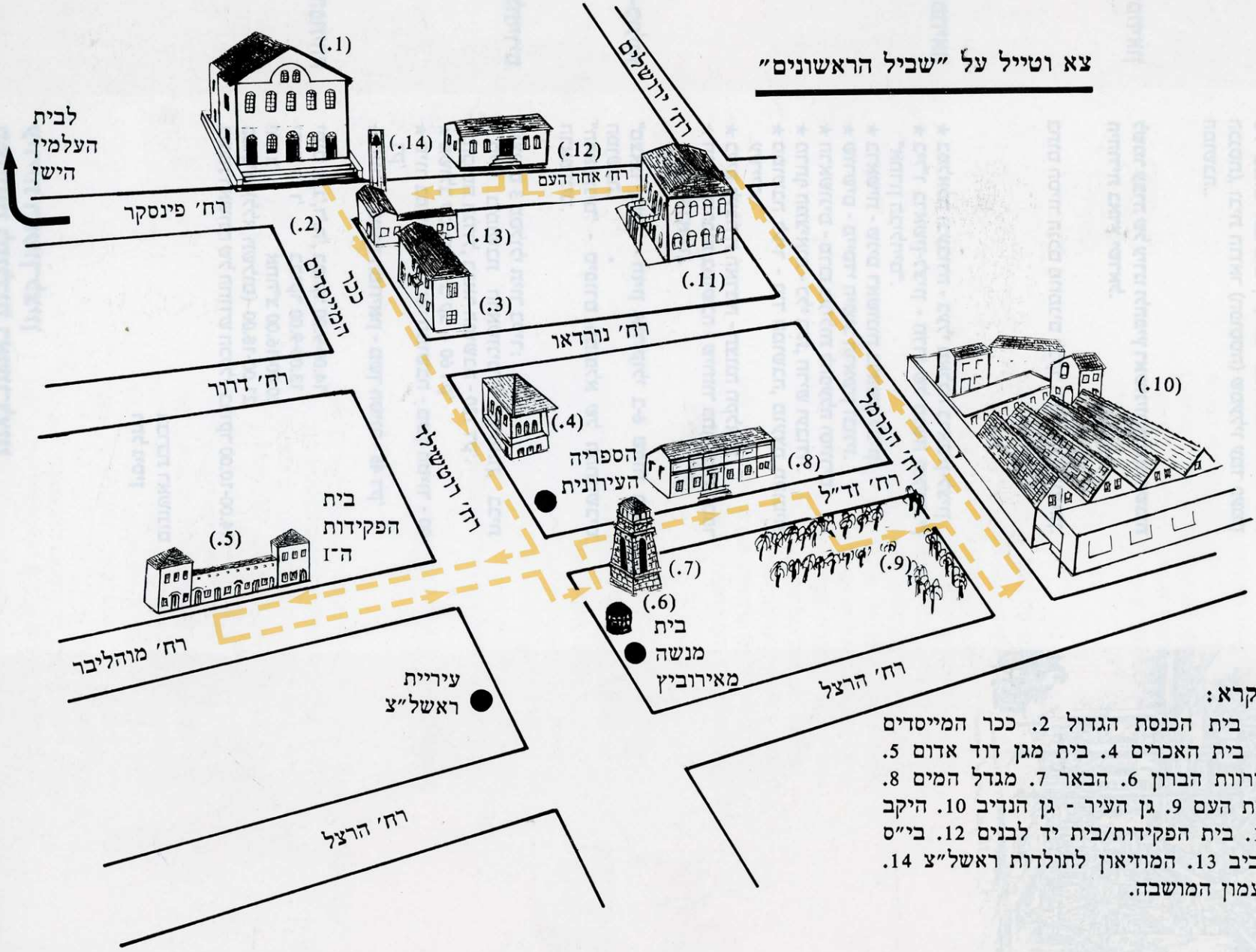
שעות הפתיחה

ימים א',ג',ד',ה', בבוקר 9.00-14.00
ימים ב', ו' בבוקר 9.00-13.00
יום ב' אחה"צ 16.00-20.00
במוצ"ש (ללא תשלום) 18.00-21.00
בשבת ראשונה של החודש הכללי, בבוקר 10.00-14.00

בברכת ראשונים
רחל גיסין

עיריית ראשון־לציון
המוזיאון לתולדות ראשון־לציון
ככר המייסדים פנת אחד־העם 2-4, טל. 9682435, 941621
ת.ד. 7 ראשון־לציון 75100

צא וטייל על "שביל הראשונים"

מקרא:

1. בית הכנסת הגדול 2. ככר המייסדים 3. בית האכרים 4. בית מגן דוד אדום 5. אורוות הברון 6. הבאר 7. מגדל המים 8. בית העם 9. גן העיר - גן הנדיב 10. היקב 11. בית הפקידות/בית יד לבנים 12. בי"ס חביב 13. המוזיאון לתולדות ראשל"צ 14. פעמון המושבה.